

شکست های عبرت آموز و توفیق های نسبی اقتصاد

بررسی ۴ اقدام دولت روحانی در زمینه میادین مشترک نفت و گاز، ارز ۴۲۰۰، بورس و مدیریت مصرف بنزین

حسن زاده، حقگو- پس از پنج گزارش آماری روزنامه خراسان از عملکرد اقتصادی دولت روحانی که وضعیت نرخ تورم، رشد اقتصادی، شاخص های بودجه ریزی، نابرابری و اشتغال و در نهایت نقدینگی را در ابتدا و انتهای دولت روحانی رصد کرد، در این گزارش چهار اقدام خاص دولت را که آمیزه ای از برخی توفیق ها و البته شکست های عبرت آموز است مرور کرده ایم:

سبقت از قطر در پارس جنوبی

ایران دومین دارنده مخازن گازی و چهارمین دارنده نفت دنیاست و گستردگی میادین نفت و گاز در ایران باعث شده است تا برخی از این میادین با کشورهای همسایه مشترک باشد. در این زمینه کارنامه عملکرد دولت روحانی حاوی نکات مثبت و منفی توأمان است. در بیان وجوه مثبت عملکرد دولت روحانی در قبال این میادین در وهله نخست باید به اتمام بحث هر چند به ظاهر پیش پا افتاده «یافتن پیمانکار برای برداشت از میادین مشترک» اشاره کرد. به گفته کرباسیان، مدیر عامل شرکت ملی نفت در ۲۷ اردیبهشت امسال، پرونده میادین مشترک گازی ایران با امضای قرارداد توسعه میدان مشترک فرزداد ب بسته شده است و در میادین مشترک نفتی نیز در صورت موافقت شورای اقتصاد با دو قرارداد این مهم به انجام خواهد رسید. اما موضوع قابل توجه در خصوص میادین مشترک، سرعت یابی برداشت روزانه نسبت به کشورهای همسایه است. در این زمینه نیز گزارش های رسمی حاکی از این است که به عنوان مثال برای نخستین بار در سال ۹۶، تولید روزانه گاز ایران در میدان پارس جنوبی (به عنوان بزرگ ترین میدان مشترک گازی جهان) از قطر پیش افتاد. در دولت های یازدهم و دوازدهم، تولید روزانه گاز ایران از این میدان مشترک ۲/۵ برابر شده است. بر این اساس ایران هم اکنون بیش از ۷۰۰ میلیون متر مکعب در روز گاز از این میدان مشترک برداشت می کند و این در حالی است که تولید قطر به ۶۰۰ میلیون متر مکعب در روز نیز نمی رسد. در مثالی دیگر همچنین می توان به پیشی گرفتن تولید روزانه نفت از میادین مشترک غرب کارون که بین ایران و عراق مشترک است اشاره کرد. این کار در سال ۹۸ محقق شد و طی آن، ایران توانست در مقابل تولید روزانه ۲۵۰ هزار بشکه ای عراق، روزانه بیش از ۴۰۰ هزار بشکه نفت از غرب کارون تولید کند. اما توسعه میادین مشترک در دولت روحانی حاوی جنبه های منفی نیز هست. از جمله این که سرعت توسعه برخی از این میادین با کندی قابل توجهی در دولت های یازدهم و دوازدهم مواجه شد و این تعلل ها، عدم النفع های سنگینی برای ایران به بار آورده است. گزارش خبرگزاری فارس در ۲ خرداد امسال نشان می دهد که سرعت پیشرفت پروژه های پارس جنوبی در دولت یازدهم به یک سوم دولت دهم تقلیل یافت. یک شاهد مهم در این زمینه، تعلل هفت ساله وزارت نفت برای توسعه فاز ۱۱ پارس جنوبی توسط شرکت فرانسوی توتال است. موضوعی که سالانه ۵ میلیارد دلار و در هفت سال ۳۵ میلیارد دلار عدم النفع را برای ایران به همراه آورد. همچنین برخی گزارش ها از افت فشار گاز این میدان خبر می دهد و این موضوع (در صورت قطعیت) به همراه اتکای بالای گاز مصرفی کشور به این میدان و کندی توسعه میادین گازی دیگر، نگرانی ها در خصوص قطعی برق و گاز در کشور در سال های آینده را افزایش داده است.

قصد پرغصه ارز ۴۲۰۰

وقتی صحبت از مدیریت ارزی به میان می آید، مجموعه ای از تدابیر برای رهایی وابستگی تجارت خارجی به دلار، انعقاد پیمان های پولی دو جانبه، توسعه مبادی ورود ارز به کشور، مدیریت واردات و رهایی آن از چنگ مافیای ضد تولید داخل، استفاده از سامانه های پیام رسان بانکی دو جانبه با کشورهای دیگر، مبارزه منطقی با سفته بازی ارز و از همه مهم تر منطقی کردن تعدیل نرخ ارز در بازار با پرهیز

از سرکوبگری نرخ ارز و ارزیابی مطرح می شود.

در این زمینه، بررسی دوره های مدیریت بانک مرکزی بر بازار ارز در دهه های گذشته حاکی از این است که در سایه سیطره دولت بر بانک مرکزی و نیز ضعف های ساختاری دیگر، ملغمه ای از سوء تدبیرها با محوریت سرکوب نرخ ارز در سیاست های ارزی دولت وجود داشته است. با این اوصاف دولت روحانی را می توان تقریباً ادامه دهنده راه دولت های گذشته توصیف کرد. دولتی که البته بخشی از سوء مدیریت های ارزی در آن با محوریت بانک مرکزی و بخشی دیگر با محوریت هیئت دولت اتفاق افتاد. به طور کلی مدیریت ارزی در دولت روحانی را می توان به دو دوره قبل و بعد از خروج آمریکا از برجام یعنی سال های ۹۲ تا ۹۷ و سال های ۹۷ تا ۹۹ تقسیم بندی کرد. در بخش اول که همزمان با تکیه ولی... سیف بر مسند بانک مرکزی بود، عملیات دخالت ارزی بانک مرکزی در بازار با هدف پایین نگه داشتن نرخ ارز ادامه یافت. در این دوره، بانک مرکزی ۳۵ میلیارد دلار تزریق ارز یا همان ارزیابی در بازار انجام داد. اقدامی فسادزا که هدر رفتن منابع از یک سو و نیز تضعیف تولید داخل در مقابل واردات را مانند دوره های پیشین در پی داشت. با این حال، این رویکرد با شدت یابی تحریم ها پس از خروج آمریکا از برجام و در دوره مدیریت عبدالناصر همتی اصلاح شد به طوری که در دوره حدود دو سال مدیریت وی، عملاً یک میلیارد دلار ارز از بازار جذب بانک مرکزی شد. البته به قیمت تصمیم دردناک آزادسازی نرخ ارز و افت شدید قدرت خرید مردم!

دولت اما برای جبران این نقیصه، اقدام به اجرای سیاستی به مراتب بدتر به نام ارز ۴۲۰۰ کرد با این ایده که واردات با ارز ارزان، منجر به مصون ماندن سفره خانوار از جهش نرخ ارز شود. غافل از این که نرخ ارز آزاد علاوه بر اثر مستقیم، صحیح یا غلط مرجع جهت دهی به انتظارات تورمی در اقتصاد ایران نیز هست.

بنابراین از این جا بود که باب انواع عملیات تخلف و سفته بازی و انحراف سیاستی در این حوزه باز شد. بعدها گزارش دیوان محاسبات از تفریغ بودجه سال ۹۸ نشان داد که دولت تا شهریور ۹۹، بیش از ۵۰ میلیارد دلار ارز ۴۲۰۰ را برای واردات تامین کرده است، آن هم در شرایطی که اثر زیادی بر کاهش قیمت ها در بازار اقلام اساسی نداشت. گزارش های کارشناسی بعدها نشان داد که در صورت آزادسازی نرخ ارز و در عوض حمایت مستقیم از قشرهای هدف، در مجموع شرایط بسیار بهتری می توانست رقم

بخورد. ضمن این که می توانست از آسیب های فراوان ناشی از تخصیص ارز ۴۲۰۰ به واردات و عملاً حمایت از وارد کننده در برابر تولید کننده، جلوگیری کند. به این ترتیب یکی دیگر از خسارت بارترین و غیر علمی ترین رویکردهای مدیریت اقتصاد کشور در دهه های اخیر در دولت روحانی رقم خورد.

بنزین از حذف کارت سوخت تا بحران آبان ۹۸

بحران بنزین در سال ۹۰ با ورود بحث برانگیز بنزین پتروشیمی ها رد شد اما مهم ترین میراث مدیریت مصرف بنزین که در قالب کارت سوخت و سهمیه ماهانه بنزین بود، در سال ۹۴ با تصمیم دولت حذف شد.

تصمیمی که همراه با تثبیت قیمت بنزین از سال ۹۴ تا ۹۸، منجر به رشد مصرف و قاچاق بنزین شد. به گونه ای که در سال ۹۸، مصرف روزانه به ۱۰۰ میلیون لیتر رسید و پالایشگاه ستاره خلیج فارس با وجود افتتاح ۳ فاز آن و تولید روزانه ۳۵ میلیون لیتر نتوانست خودکفایی ماندگاری را برای بنزین ایجاد کند.

این در حالی بود که با بازگشت مجدد تحریم ها، نگرانی از تحریم بنزین و فلج شدن سیستم حمل و نقل، منجر به بازگشت کارت سوخت و

افزایش قیمت بنزین شد. بامداد جمعه ۲۸ آبان ۹۸، بنزین دوباره سهمیه بندی شد و قیمت آن هم از هزار تومان به ۱۵۰۰ تومان برای سهمیه ماهانه ۶۰ لیتری و ۳ هزار تومان برای بنزین آزاد افزایش یافت. این اقدام در شرایطی که تورم بالا و رکود در اقتصاد وجود داشت و در شرایطی که دولت هیچ اطلاع رسانی درباره آن انجام ن داده بود با موجی از مخالفت ها و برخی اعتراضات خیابانی همراه شد و جمله معروف چند روز بعد روحانی که «خود من هم صبح جمعه فهمیدم بنزین گران شده است» بنزینی بر آتش اعتراضات بنزینی شد. به این ترتیب اقدامی که گزینه جایگزین بهتری نظیر اختصاص سهمیه به افراد به جای خودروها داشت، با بدترین نحوه اجرا و بدترین گزینه موجود به گونه ای اجرا شد که ضمن تبعات سیاسی و اجتماعی، امکان اصلاح مجدد قیمت در آینده را سخت کرد.

کوره سرمایه سوز بورس

از اواخر سال ۹۸، بورس روند صعودی شتابانی را در پیش گرفت. بخشی از این افزایش قیمت متناسب با رشد نرخ ارز در سال های ۹۷ و ۹۸ بود ولی دو اتفاق خاص از اواخر سال ۹۸ توجه مردم را به بورس جلب کرد. عرضه سهام شرکت های دولتی به مردم و عرضه سهام شستا به عنوان بزرگ ترین بنگاه شبه دولتی در بورس، روند صعودی را شروع کرد. ادبیات دولتی ها این پیام را به مردم منتقل می کرد که از بورس حمایت می کنیم!

حمایت از بورس در شرایطی که شاخص کل با سرعتی عجیب در حال رشد بود، به عموم مردم این اطمینان کاذب را می داد که دولت اجازه ریزش بازار را نمی دهد. به همین دلیل جمعی از اقتصاددانان هشدار دادند که بازار حبابی است و دولت نباید سیگنال بیمه گری بورس را بدهد اما شاخص کل پس از چهار برابر شدن طی پنج ماه و رسیدن به بالای ۲ میلیون واحد با تکانه اختلاف وزارت اقتصاد و نفت بر سر عرضه صندوق پالایشی به سرعت ریخت و تا ۱/۱ میلیون واحد